

COM FER

APS EN

ELS CENTRES

EDUCATIUS?

J. M. Puig Rovira

COM FER APS EN ELS CENTRES EDUCATIUS?¹

Dos exemples d'APS

Apadrinar un tram de riu. Un grup classe estudia des de la perspectiva de les ciències naturals i socials l'estat d'una part d'un riu i desenvolupa un projecte de conservació i millora accessible a la seva edat i possibilitats.

Reciclar bicicletes. Alumnes del cicle formatiu recullen bicicletes velles, les reparen i les envien a comunitats en què poden ser d'utilitat. A més de ser una bona activitat de taller, és una oportunitat per informar-se i prendre consciència sobre la situació del tercer món i alhora fer una petita acció per millorar un cas particular.

¹Volem agrair la col·laboració de totes les persones, centres i entitats que han aportat idees i experiències en la realització d'aquest text, i molt especialment la de la Xus Martín i la Roser Batlle.

Què és l'APS?

L'aprenentatge servei és una metodologia educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en què els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo.

10 passos per fer APS en els centres educatius

1. Com iniciar un projecte?
2. Reconèixer necessitats
3. Buscar partners
4. Pensar un servei
5. Preveure aprenentatges
6. Promoure la participació
7. Dissenyar un pla i aplicar-lo
8. Reflexionar l'experiència
9. Celebrar els resultats
10. Millorar el projecte

1

Com iniciar un projecte?

- Desenvoluparàs el projecte millorant una activitat que ja funciona?
- Penses iniciar una activitat nova?
- En quin espai curricular es pot situar el projecte?
- Quines complicitats es poden buscar en el centre?
- Quin títol vols donar al projecte?

El primer pas d'un projecte d'aprenentatge servei és imaginar-lo i sentir-lo com a propi: es pot crear de bell nou, millorar alguna activitat del centre o inspirar-se en propostes d'altres centres.

També ho podries pensar amb els teus alumnes, però potser són massa petits, no hi hauria temps d'acabar o és preferible portar-ho una mica preparat. Si vols preveure algunes coses del projecte cal decidir:

Què fer?

Buscar una idea que permeti dissenyar una activitat socialment rellevant que vinculi servei i aprenentatge.

En quin espai curricular situar-lo?

Depèn, hi ha diferents possibilitats: la tutoria, els crèdits de síntesi, la setmana cultural, l'Educació per a la Ciutadania, qualsevol altra matèria o en estones no curriculars.

Quines complicitats buscar?

Val la pena començar, ni que sigui en soledat, però aviat cal buscar companyia, i és recomanable demanar també la complicitat de l'equip directiu. Més endavant es podrà incloure l'activitat en el projecte educatiu i en el pla de treball del centre.

En un institut amb una matrícula viva alta, l'equip de tutors constata que no és fàcil atendre els nous, que costa integrar-los i que a les hores de pati formen grups ètnics tancats. Han sentit parlar d'alguns centres semblants que apliquen un programa que rep noms diferents: *Joves Guia*, *Cicerone* i encara d'altres. Es tracta que els nois que ja coneixen bé el centre i el barri, després d'una breu formació, introdueixin els nous, és a dir, que els presentin als companys, els donin un cop de mà amb les feines escolars, els expliquin el funcionament del centre, els ensenyin el barri i els ofereixin altres ajudes semblants.

2

Reconèixer necessitats

- Quina necessitat ajudarà a satisfer el servei que farà l'alumnat?
- Com presentaràs la proposta perquè els nois i noies l'enriqueixin?
- Quines activitats de motivació es proposaran?
- Quines matèries escolars tracten les necessitats que es consideren?
- Quina recerca pot informar sobre els temes que aborda el servei?
- Quines pel·lícules, novel·les o documentals contribuiran a comprendre la situació dels receptors del servei?

L'aprenentatge servei és una proposta que obre l'escola als problemes, als reptes i a les necessitats de l'entorn. Vol educar per a la vida i vol mostrar el que no va prou bé i cal millorar.

Per tal d'aconseguir-ho, el professorat haurà de motivar els nois i noies explicant la conveniència de realitzar el projecte d'aprenentatge servei i, sobretot, mostrant els motius pels quals la seva contribució serà rellevant.

A més de les explicacions del professorat, és positiu que es pensin activitats per sensibilitzar l'alumnat sobre situacions de l'entorn que presenten necessitats. També caldrà que aquestes activitats ajudin a motivar l'acció de servei que es proposarà a l'alumnat. Han de veure que cadascun d'ells i entre tots poden fer coses positives per al conjunt de la comunitat.

L'equip docent d'un centre de secundària considera positiu per a la formació del seu alumnat que faci alguna tasca de servei a la comunitat. Està en contacte amb una entitat social que organitza les classes de reforç dels nois i noies de primària de la ciutat. Acorden que els alumnes grans facin unes sessions per treballar la capacitat lectora dels petits. Abans de començar, i després de presentar la proposta, el professorat de llengua planteja un petit treball de recerca sobre la importància de la lectura. A més, miren i comenten la pel·lícula *Balzac i la petita modista xinesa* i, per acabar, aprenen a aplicar una senzilla prova de velocitat lectora que els servirà per tenir una imatge, ni que sigui elemental, dels progressos dels seus futurs alumnes.

3

Buscar partners

- El centre educatiu pot realitzar sol el projecte d'aprenentatge servei?
- Quin tipus d'ajuda s'haurà de buscar fora del centre?
- Amb quines entitats pots associar-te per dur a terme el projecte?
- Com es pot fer el contacte? Qui pot ajudar a fer-lo?
- Com s'ha de determinar què ha de guanyar l'entitat que us ajuda?
- Què haureu d'acordar?

La majoria dels projectes d'aprenentatge servei no es poden tirar endavant sense suport. El centre educatiu s'ha de vincular a una entitat social que faciliti l'accés als espais de servei.

Per tant, una vegada esbossat el projecte, caldrà buscar les entitats socials que millor poden ajudar a dur a terme el servei previst. Serà molt útil que a prop hi hagi una persona o un punt de suport per a l'aprenentatge servei que ja tingui fet un rastreig de la zona i compti amb un inventari de les entitats socials de l'entorn i de les possibilitats de servei que poden oferir.

Una vegada sabem qui podria ajudar-nos, es tracta de posar-s'hi en contacte, explicar el projecte, veure si és possible col·laborar i, en cas afirmatiu, comprometre's a desenvolupar un pla de treball conjunt.

Hi ha centres, especialment de secundària, que creuen convenient oferir al seu alumnat una proposta per ajudar persones que tenen dificultats. Al costat del treball de reflexió i als aprenentatges curriculars, els nois i noies es dirigeixen a diferents entitats per fer tasques d'ajuda a persones grans, a joves amb paràlisi, a infants amb disminucions i a d'altres grups amb problemàtiques semblants. Els centres educatius per a organitzar aquesta activitat han hagut de contactar amb cada una de les entitats socials que atenen les persones que reben l'ajut i han hagut d'acordar els termes de la col·laboració. En els casos en què a la ciutat trobem una institució que ja està en contacte i aplega diferents entitats socials, és més fàcil la tasca d'establir relacions i arribar a acords.

4

Pensar un servei

- Quin servei pot contribuir a pal·liar de veritat una necessitat detectada?
- Quines activitats s'hauran de desenvolupar?
- És un servei apropiat per a l'edat i possibilitats de l'alumnat?
- El servei permetrà aplicar coneixements escolars?
- El servei serà una experiència enriquidora per a l'alumnat?
- L'alumnat té possibilitats de sortir-se'n amb èxit?

L'aprenentatge servei es basa en la definició i realització d'un servei realment útil, que permeti aprendre i contribuir solidàriament a una tasca cívica.

El servei és una feina que no es fa per treure un benefici personal, sinó per ajudar altres persones o el conjunt de la comunitat. Malgrat tot, la realització d'un servei proporciona innumerables avantatges, satisfaccions i aprenentatges a qui el du a terme.

Cal esforçar-se per tal que el servei sigui una experiència rica, en la qual es vegi el sentit i el benefici que aporta als altres i a la col·lectivitat. No hi ha un inventari complet de les possibles àrees de servei, però podem citar-ne algunes: defensa del medi ambient, recuperació del patrimoni cultural, ensenyament de coneixements i habilitats, ajuda a persones amb dificultats, dinamització d'activitats cíviques, accions de cooperació, accions per promoure la salut, ajuda a persones grans i altres possibilitats de servei que a poc a poc anirem descobrint.

La facilitat amb què els joves usen els telèfons mòbils i la necessitat que tenen les persones grans d'aprendre a servir-se'n ha fet que grups-classe de diferents centres hagin vist la possibilitat d'oferir un servei realment útil: ensenyar a usar el mòbil als avis i àvies de la ciutat. Ha fet falta contactar amb entitats que podien atansar els joves a grups de persones grans, mostrar com se'ls ha d'ensenyar i decidir quines són les funcions dels mòbils més convenientes a treballar. Amb tot això, clar, estem en disposició de començar a prestar un bon servei a una part de la seva comunitat.

5

Preveure aprenentatges

- Quins continguts, competències i valors es treballaran?
- Què han de saber per fer correctament el servei?
- A quines assignatures es vincularà el projecte?
- Quines activitats d'aprenentatge es desenvoluparan?
- Quan i com es realitzaran les tasques d'aprenentatge?
- Quins aprenentatges proporcionarà a l'alumnat la realització del servei?
- Com s'avaluaran els aprenentatges –i el servei– en el projecte d'aprenentatge servei?

L'aprenentatge servei és un mètode pedagògic que, tot servint la comunitat, pretén que l'alumnat apliqui i/o adquireixi coneixements, competències i valors recollits (o no) en el currículum escolar.

Per tant, si tenim un servei a la comunitat ja previst i decidit, caldrà programar els aprenentatges per tal de realitzar-lo amb correcció i per donar-li sentit. En altres casos, busquem un servei a la comunitat que permeti a l'alumnat aplicar coneixements curriculars que ja els han proporcionat les matèries escolars.

En la mesura que som davant d'un mètode d'aprenentatge escolar, caldrà determinar des de quina assignatura (o assignatures) es realitza el projecte, quant de temps s'hi dedica, quines activitats d'aula cal fer –a més de les activitats de servei– i de quina manera s'avaluarà el treball de l'alumnat.

Alguns centres fa temps que realitzen una activitat de memòria històrica en la qual els nois i noies entrevisten persones de la ciutat que han viscut fets rellevants que desitgem estudiar. Una vegada recollida i elaborada la informació, a més de cedir el material a una institució preocupada per la història local munten una exposició oberta al públic. En funció del que es vulgui investigar –la guerra civil, el treball en les fàbriques tèxtils o el que es consideri oportú– l'alumnat haurà d'estudiar prèviament un conjunt de temes històrics per tenir habilitat i coneixements per tal de realitzar correctament l'entrevista.

6

Promoure

la participació

- L'alumnat podrà participar en la definició del projecte?
- En quins aspectes de la planificació podrà participar?
- El projecte tindrà espais per a la creativitat?
- Com i quan participaran en la decisió, planificació i organització?
- La participació en el projecte es podrà fer en grup?
- Hi haurà possibilitat de cooperar per assolir les fites previstes?

L'aprenentatge servei és una pedagogia de la participació de l'alumnat perquè la realització del servei ho exigeix, però convé estendre també la participació a la definició, planificació i organització del projecte.

L'increment de les possibilitats de participació fa créixer la implicació de l'alumnat en el projecte i, si creix la implicació, és més fàcil treure'n el màxim profit formatiu.

La participació, però, no sol venir sola: demana que es faci col·lectivament. D'altra banda, treballar en grup és bàsic per assolir els objectius de la majoria dels projectes d'aprenentatge servei. Buscar maneres perquè els nois i noies intervinguin i cooperin no és pròpiament una etapa dels projectes, però ha de ser una preocupació constant per tal d'aconseguir el major èxit possible.

El projecte *Pasa la cabra* mai no és del tot igual. Una entitat social proposa als alumnes de diferents centres de secundària organitzar un concert, els guanys del qual es destinaran a una causa solidària. Els alumnes que voluntàriament accepten el repte es troben setmanalment amb els monitors de l'entitat per pensar, decidir, planificar i dur a terme tots els treballs necessaris per fer possible la realització del concert. Organitzen el concert i després decideixen com es gastaran els diners que recullen. L'equip de monitors té com a objectiu pedagògic aconseguir que el màxim nombre d'aspectes del concert quedi en mans dels participants.

7

Dissenyar un pla i aplicar-lo

- Es faran reunions entre les parts implicades en el projecte?
- Trobareu ajuda en alguna persona dinamitzadora de l'aprenentatge servei en el territori?
- Heu pogut establir les etapes principals i el calendari del projecte?
- Quins mitjans materials i econòmics caldran per completar el projecte?
- Tothom sabrà amb exactitud què ha de fer i quan ho ha de fer?
- Quin tipus d'informació rebran les famílies dels alumnes?
- Heu previst sistemes de seguiment del projecte?

En la majoria dels projectes d'aprenentatge servei, quan tot està clar –idea inicial, entitats col·laboradores, motivació de l'alumnat, servei a realitzar, aprenentatges previstos, espais de participació– encara queden per acordar els aspectes organitzatius d'un pla d'acció aplicable.

Dissenyar un pla és fer realitzable una idea.

Cal preveure aspectes com:

- Pensar i acordar entre totes les parts implicades un pla detallat d'actuació.
- Preveure els mitjans materials que faran falta per realitzar el projecte.
- Fixar, si pot ser per escrit, les etapes, el calendari i les feines que ha de fer cada un dels participants. Acordar, si cal, reunions de seguiment.
- Informar dels aspectes rellevants als participants en el projecte: alumnat, famílies, professorat, personal de les entitats, receptors del servei i altres.
- Impulsar, seguir i controlar dia a dia el desenvolupament del projecte.

El projecte *Donació de Sang i Educació per a la Ciutadania* del Banc de Sang i Teixits de Catalunya preveu la col·laboració dels joves en les campanyes de donació de sang. Se'ls demana que impulsin un programa de comunicació durant els dies previs i durant el mateix dia de la donació. El projecte té un moment de formació sobre temes científics, comunicatius i de valors, i un moment de servei amb la preparació i la realització de la campanya. Tot i que el programa està predissenyat, per a cada un dels centres participants es fan reunions per acordar el pla de treball, el calendari, els aspectes logístics del dia de la donació i altres detalls que cal fixar en cada cas.

8

Reflexionar l'experiència

- Per què és tan important la reflexió en qualsevol experiència educativa?
- Com s'ha incloure la reflexió durant la realització de l'activitat?
- Quines activitats de reflexió i avaluació cal programar?
- Quins mitjans poden ajudar els participants a recordar l'experiència?
- Com podem ajudar-los a expressar el que han pensat i sentit durant el projecte?

Durant el desenvolupament d'un projecte d'aprenentatge servei la reflexió té importància perquè ajuda a conduir, pas a pas i de la manera més òptima possible, l'activitat, però per damunt de tot té importància perquè ajuda a donar sentit personal i cívic a l'experiència viscuda.

Per mitjà de la reflexió es pren consciència de què s'està fent, de per què es fa, de què s'ha sentit i pensat, de la importància personal que ha tingut per a cadascú, del relleu cívic i social del projecte i dels valors que s'han adquirit durant l'execució de cadascun dels seus passos. Adonar-se del que s'ha viscut és tornar-ho a viure i per tant aprendre-ho millor.

La reflexió es pot recolzar en mitjans tan diferents com les reunions de grup, els reculls fotogràfics i videogràfics, els diaris personals, les exposicions i festes finals, així com en tots els instruments que ajuden a fer memòria i a donar nom al que s'ha viscut.

En alguns centres està prou arrelada una activitat que també es pot considerar d'aprenentatge servei: *l'ajuda entre iguals*. Alumnes grans ajuden altres alumnes més petits a millorar en alguna habilitat, com la lectura. Regularment es troben per parelles en què un ensenya i l'altre aprèn, però sovint el profit de l'activitat es multiplica afegint moments i sistemes de reflexió sobre el que han fet. Per exemple, els moments de tutoria en què es parla sobre la feina feta, els comentaris valoratius del professorat, els textos que uns i altres escriuen per entregar a la seva parella, els regalets que es preparen o els reculls fotogràfics que comenten i guarden com a record: un conjunt d'estratègies per reviuere en una nova dimensió el que han viscut en un primer nivell de profunditat personal i col·lectiva.

9

Celebrar els resultats

- Per què cal reconèixer, agrair i celebrar els resultats dels projectes d'aprenentatge servei?
- Com es preveu reconèixer i agrair el treball que ha fet l'alumnat implicat?
- Quines activitats de celebració poden organitzar-se?
- Quines activitats de comunicació dels resultats convé dur a terme?
- Com unir celebració amb difusió del treball realitzat?
- Per què reconèixer l'èxit no està renyit amb detectar i millorar els errors?

El professorat implicat en les activitats d'aprenentatge servei ha d'estar atent a reconèixer, agrair i celebrar els resultats exitosos del projecte, així com l'esforç de cada un dels participants i del que han fet com a grup.

Reforçar positivament l'alumnat és fer-lo sentir satisfet del que ha fet, i qui sent emocions positives aprèn millor els comportaments i els valors que les han provocat. L'aprenentatge servei és una pedagogia de l'èxit basada en el reconeixement dels adults i en l'íntima satisfacció personal.

Hi ha moltes maneres de reconèixer, agrair i celebrar, però val la pena destacar-ne algunes: les oportunitats de parlar personalment o col·lectiva per manifestar l'opinió positiva; els diplomes i records que evocaran ara i en el futur la bona experiència viscuda; el donar a conèixer l'activitat en els mitjans de comunicació local; les festes que serveixen per donar relleu i significació pública a l'acció, per donar sentit de comunitat als participants, per reivindicar l'esforç dels alumnes, o simplement per divertir-se i celebrar-ho.

El projecte *Cap entitat sense web* pretén confeccionar pàgines web destinades a entitats cíviques sense possibilitats ni recursos. La realització del servei requereix coneixements d'informàtica, de llengua, informació sobre el món associatiu i disposició per al treball en equip. Però aquí volem destacar el reconeixement que va suposar per a l'alumnat l'acte de cloenda que va reunir-los amb representants de les entitats, les famílies, professorat del centre i que va comptar amb l'assistència del regidor d'educació del municipi. L'acte va acabar amb un refrigeri i l'alumnat va marxar amb una percepció clara que el professorat, les entitats i la ciutat agraien la seva feina.

10

Millorar el projecte

- Quines activitats d'avaluació es realitzaran?
- Es podrà implicar totes les parts en l'avaluació?
- Hi haurà possibilitats de repetir i institucionalitzar l'activitat?
- Cal modificar algun dels dinamismes pedagògics?
- Es pot millorar la relació amb les entitats socials que ens han ajudat?
- El proper curs, es podrà implicar més professorat?

El darrer pas d'un projecte d'aprenentatge servei és posar les condicions per repetir-lo i millorar-lo.

És cert que no cal repetir tots els projectes i que de vegades ni volent-ho es poden iniciar de nou; però massa sovint, sense cap motiu insalvable, es realitzen un sol any i no aconsegueixen arrelar en la vida del centre. Un cop acabada l'activitat és convenient avaluar-la amb totes les parts implicades. L'avaluació pot tenir un triple objectiu:

- Aconseguir que la inversió de recursos personals, econòmics i organitzatius per dur a terme l'activitat sigui sostenible i permeti repetir-la.
- Analitzar l'activitat per tal d'optimitzar els aspectes pedagògics que entren en joc en els projectes d'aprenentatge servei.
- Institucionalitzar la proposta tot incorporant-la en el Projecte Educatiu del Centre amb els recursos necessaris.

El *Projecte Social* d'un centre de secundària parteix d'una idea clara: en la formació bàsica de l'alumnat de Batxillerat cal incloure tasques de voluntariat en àmbits amb necessitats socials, àmbits com el reforç escolar, el Banc d'Aliments, la Creu Roja i d'altres. Entre les moltes virtuts del projecte una de les menys visibles és la capacitat de millorar any rere any i d'arrelar en la vida del centre. En els darrers anys ha augmentat el nombre d'alumnes implicats i el nombre d'entitats del barri, el nombre d'hores de la persona de referència del projecte, s'ha implantat una assignatura per reforçar la formació i la reflexió sobre les temàtiques del projecte i, finalment, la presència del projecte en la personalitat del centre és cada dia més rellevant.

COM FER APS EN ELS CENTRES EDUCATIUS?

Primera edició: octubre de 2010

© del text: Josep Maria Puig Rovira

© d'aquesta edició: Fundació Jaume Bofill
Provença 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
www.fbofill.cat

Edició a cura de Fundació Jaume Bofill

Disseny gràfic: clic traç, sccl

ISBN:
Dipòsit Legal:

Impressió: Prin-Center, S.A.

Paper 100% reciclat i certificat FSC *Igloo Offset*

Provença 324 - 08037 Barcelona
Tel. 934 588 700
centre@aprenentatgeservei.cat
www.aprenentatgeservei.cat